

اشاره

درس تاریخ از درس‌هایی است که در نظام آموزشی کشور ما هنوز جایگاه ارزشمند خود را به دست نیاورده است. ارتقای جایگاه تاریخ و واقعی کردن موقعیت آن در نظام آموزشی، به میزان زیادی به اقدامات برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی و تلاش دبیران تاریخ و همکاری دانش‌آموزان در این زمینه وابسته است. در این میان، معلمان تاریخ می‌توانند با برنامه‌ریزی و تلاش و اصلاح نگرش‌هایی که نسبت به درس تاریخ وجود دارد، موقعیت این درس را، چنان‌که شایسته‌ی آن است، برجسته سازند. برای رسیدن به چنین هدفی، قبل از هر چیز، بازنگری در نگرش‌های معلمان توسط خودشان نسبت به درس تاریخ ضروری است. آن‌چه می‌تواند در این باره تأثیرگذار باشد دست‌یابی به «نگرش صحیح تاریخی» است که می‌تواند علل توجه به تاریخ را به عنوان یک علم موجه سازد. در این نوشتار مختصر می‌کوشیم، به تأثیر نگرش معلمان و دانش‌آموزان در آموزش درس تاریخ بپردازیم و روش‌هایی را درباره‌ی چگونگی ایجاد نگرش‌های مثبت و واقعی نسبت به این درس ارائه دهیم.

تأثیر نگرش معلمان و دانش‌آموزان بر آموزش تاریخ

عبدالودود سپاهی

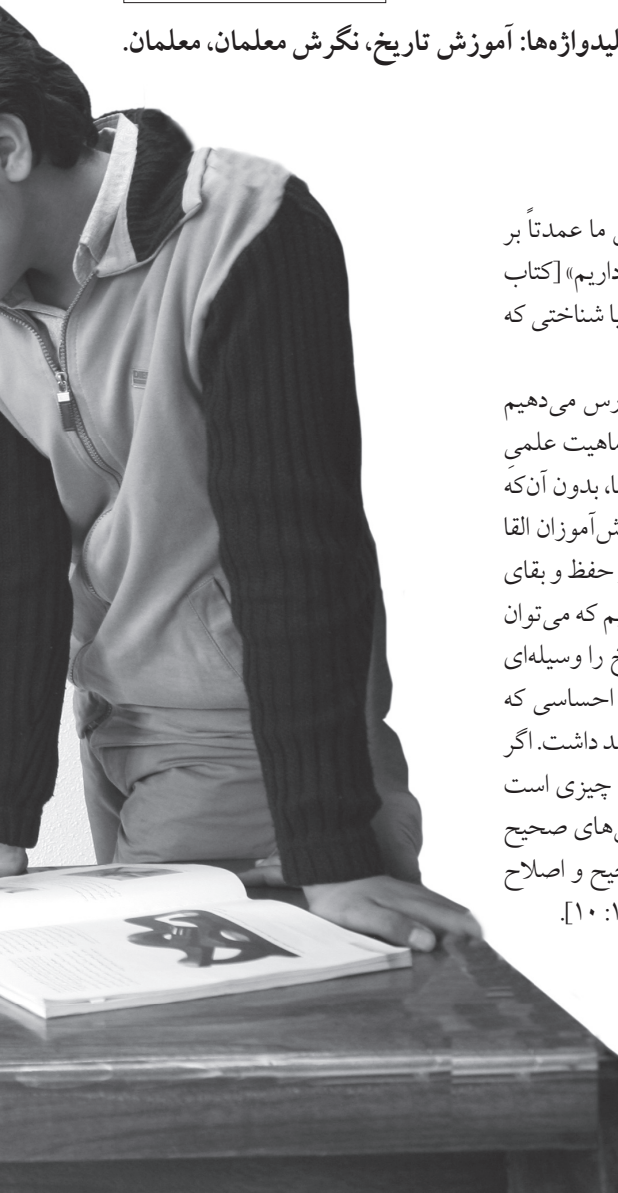
دبیر تاریخ، سراوان

کلیدواژه‌ها: آموزش تاریخ، نگرش معلمان، معلمان.

معنای تاریخ و آموزش آن در نظر معلمان

بحث درباره‌ی این موضوع از آن جهت اهمیت دارد که «تدریس ما عمدتاً بر اساس ادراکی است که از ماهیت موضوع و هم‌چنین ماهیت یادگیری داریم» [کتاب معلم، ۱۳۸۱: ۲]. بنابراین، به‌عنوان معلم، باید برای ما مشخص شود، آیا شناختی که از علم تاریخ داریم درست و کامل است یا خیر؟

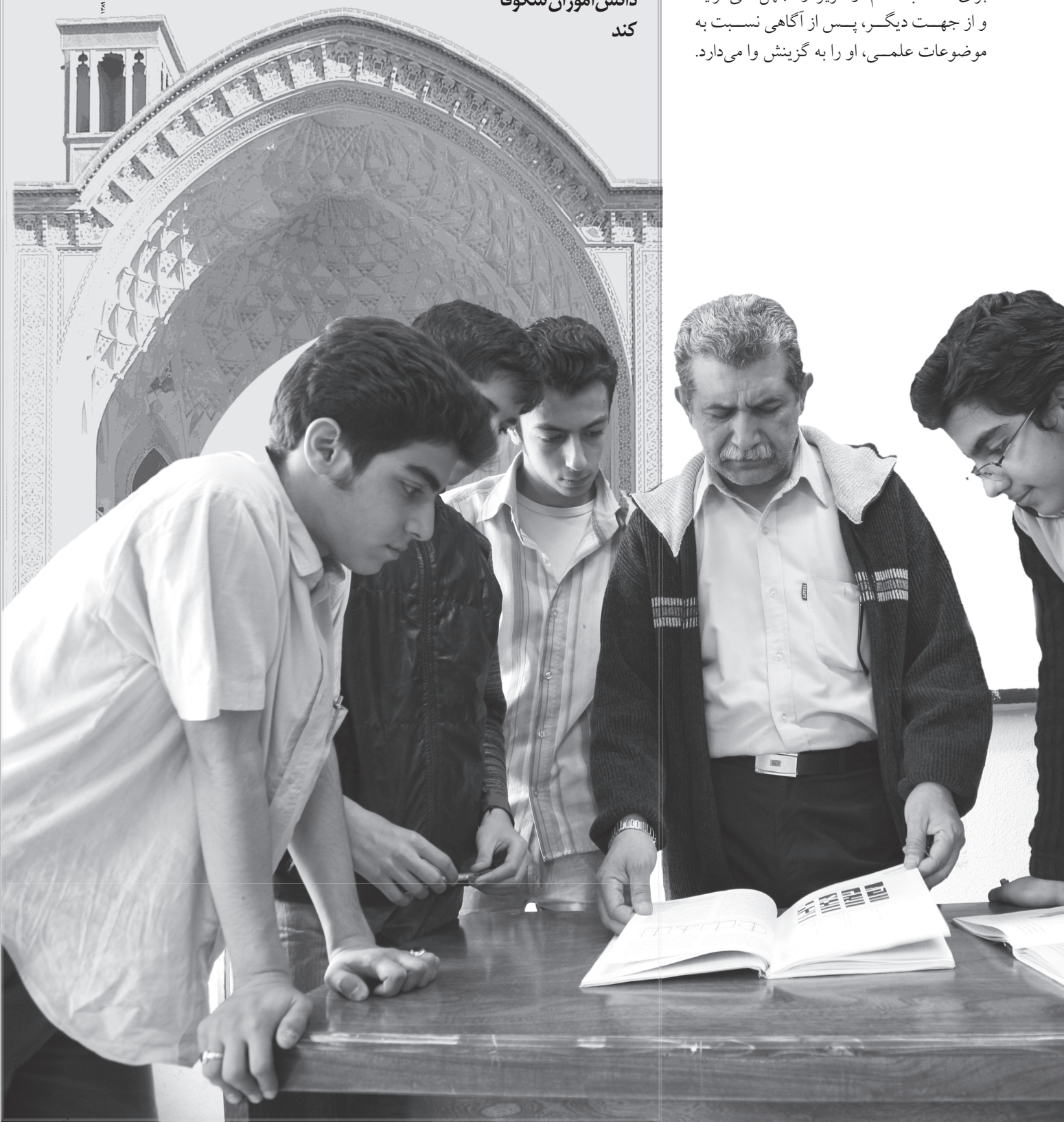
بدیهی است، هر کدام از ما دبیران باید بدانیم که ماهیت آن‌چه درس می‌دهیم چیست؟ اهمیت این مطلب نه تنها به این دلیل است که می‌خواهیم ماهیت علمی موضوعات آموزشی را آموزش دهیم، بلکه به این دلیل نیز هست که ما، بدون آن‌که خود بخواهیم، از طریق آموزش، دیدگاهی نسبت به آن علم را به دانش‌آموزان القا می‌کنیم [پیشین]. برای نمونه، اگر نقش تاریخ یا تجربه‌ی تاریخی را در حفظ و بقای یک جامعه و تأثیر آن بر ترقی و پیشرفت آن باور داشته باشیم و بپذیریم که می‌توان به کمک تاریخ، افق‌های پیشرفت را ترسیم کرد؛ و هم‌چنین اگر تاریخ را وسیله‌ای برای کشف قوانین عمومی حاکم بر جوامع بدانیم، این نوع نگاه و احساسی که نسبت به تاریخ داریم، بر کیفیت آموزش یا تدریس ما تأثیر جدی خواهد داشت. اگر بپذیریم که برداشت دانش‌آموزان از تاریخ، انعکاس و بازخورد همان چیزی است که ما به‌عنوان تاریخ به آن معرفی می‌کنیم بیش از پیش به تأثیر نگرش‌های صحیح در تدریس درس تاریخ واقف خواهیم شد و در کسب نگرش صحیح و اصلاح باورهای کنونی نسبت به درس تاریخ خواهیم کوشید [افضلان، ۱۳۸۴: ۱۰].

بی مورد نخواهد بود که انتظار داشته باشیم، محتوای کتاب‌های درسی تاریخ به گونه‌ای تألیف و تدوین شود که ارضا کننده‌ی کنجکاوی دانش‌آموزان باشد و روحیه‌ی جست‌وجوگری را در دانش‌آموزان شکوفا کند

جنبه‌ی عملگرایی تاریخ

یکی از ویژگی‌های برجسته‌ی در انسان «کنجکاوی» است و این خصلتی است که از دوران کودکی تا پایان عمر، آدمی را به «دانستن» و کشف حقایق و پرده‌برداری از مجهولات سوق می‌دهد. همین کنجکاوی است که تکاپوی او را برای کسب «علم» و گریز از «جهل» می‌افزاید و از جهت دیگر، پس از آگاهی نسبت به موضوعات علمی، او را به گزینش و می‌دارد.

توجه به تفسیر تاریخ و کشف رموز و قوانین حاکم بر آن، هر چند به صورت ابتدایی، برداشت دانش آموزان را نسبت به درس تاریخ تغییر خواهد داد، علاوه بر آن می تواند جنبه‌ی عملگرایی و فایده‌مدارانه‌ی این علم را برجسته سازد

به این معنا که، انسان، با توجه به تنوع و گستردگی دانش در جهان، دانش‌هایی را بر می‌گزیند که برای او بیشترین فایده را داشته باشد و آموختن آن‌ها گرهی از مشکلات پیش روی او را بگشاید. به عبارت دیگر، رویکرد فایده‌مدارانه‌ی سرشت بشری او را وامی‌دارد که «نقد عمر خویش را صرف چیزی کند که بالأخره به درد دنیا یا آخرت او، یا هم به درد دنیا و هم به درد آخرت او بخورد» [رحمتی، ۱۳۸۶: ۴]. بنابراین می‌پذیریم که انسان برخوردار از عقل سلیم، عمر خویش را بر سر هیچ و پوچ نمی‌گذارد، پس به ناگزیر باید پیشه‌ای را که بدان اشتغال می‌ورزد (دیبری تاریخ) و یا دانشی را که می‌آموزد (دیبری و دانش‌آموزی تاریخ) معنا دار بیابد.

در چنین شرایطی، دانش‌هایی مورد توجه و استفاده‌ی بشر قرار خواهند گرفت و ارزش خود را حفظ خواهند کرد که بتوان توجیه و تبیینی برای موجودیتشان ارائه کرد و آن‌ها را، در شمار معارف متعدد بشری، به کرسی اثبات نشاند [پیشین].

بنابراین، بی‌مورد نخواهد بود که انتظار داشته باشیم، محتوای کتاب‌های درسی تاریخ به گونه‌ای تألیف و تدوین شود که ارضا کننده‌ی کنجکاوی دانش آموزان

باشد و روحیه‌ی جست‌وجوگری را در آنان شکوفا کند و نیز فلسفه‌ی وجودی و اهمیت درس تاریخ را برای آنان و اولیای آن‌ها خاطر نشان سازد.

برای داشتن ویژگی اول، بیشترین نقش را برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی بر عهده دارند. ولی در مورد دوم، نقش اصلی بر عهده‌ی معلمان است. مؤلفان کتاب‌های فعلی کوشیده‌اند، به منظور نشان دادن اهمیت درس تاریخ، در مبحث «سخنی با دانش آموزان» و «سخنی با دبیران گرامی»، در آغاز هر کتاب^۱، اهمیت وجودی درس تاریخ را برای دانش آموزان بیان کنند. البته باید گفت، این تلاش‌ها کافی نیست و برای نشان دادن جایگاه واقعی درس تاریخ، معلمان باید بیش از دیگران به اهمیت درس تاریخ واقف باشند و در ضمن تدریس هر درس، با نتیجه‌گیری از وقایع تاریخی و ارتباط دادن آن‌ها با زندگی روزمره، که نشان دهنده‌ی جایگاه واقعی درس تاریخ است، مطالب را بیان کنند. اگر با چنین رویه‌ای عمل شود، ضمن داشتن یک کلاس تاریخ جذاب و پویا، می‌توانیم به تدریج دیدگاه و برداشتی را که در جامعه‌ی ما از درس تاریخ وجود دارد، متحول کنیم.

بی‌تردید می‌توان گفت، محتوا و مفاهیم همه‌ی دروس کتاب‌های تاریخی درسی، از دوره‌ی ابتدایی تا متوسطه، به گونه‌ای است که هر معلم برخوردار از فکر و نگاه تاریخی، می‌تواند با بهره‌گیری از آن مفاهیم، ضمن ارضای روحیه‌ی جست‌وجوگری و کنجکاوانه‌ی دانش آموزان، کلاسی بی‌روح و بی‌انگیزه را به کلاسی فعال و پویا تبدیل سازد. علاوه بر این، با خاطر نشان ساختن پیوند شرایط کنونی با اوضاع گذشته، می‌تواند نکات ارزشمند تربیتی فراوانی را که در درس تاریخ وجود دارد و بیشتر

به صورت نهفته و پنهان است، برجسته و آشکار سازد. اگر در نظر داشته باشیم که «وضع کنونی هر جامعه با گذشته‌ی آن جامعه نسبتی دارد، خواه این وضع ادامه‌ی روند تاریخ گذشته باشد یا اعراض از آن روند باشد» [خیراندیش، بی‌تا: ۲]، این مسئله ضروری تر خواهد نمود.

معلم تاریخ می‌تواند با توضیحات بیشتر برای دانش آموزان و ارائه‌ی وقایع مشابه، از دانش آموزان بخواهد که ارتباط «حوادث گذشته» را با «مسائل و شرایط امروز» نشان دهند تا بدین وسیله خودشان به ارزشمندی علم تاریخ و جنبه‌ی کاربردی آن و استفاده از آگاهی‌های تاریخی در زندگی کنونی پی ببرند. اهمیت این نکته زمانی برای ما بیشتر معلوم خواهد شد که بدانیم، در کتاب‌های درسی ما به فواید مطالعه‌ی تاریخ کمتر پرداخته شده است و جدا از «بحث مختصر فایده‌های علم تاریخ در کتاب پایه‌ی دوم» [افضلان، ۱۳۸۵: ۱۲] در کتاب‌های دیگر به این مهم کمتر توجه شده است.

توجه به تفسیر تاریخ و کشف رموز و قوانین حاکم بر آن، هر چند به صورت ابتدایی، برداشت دانش آموزان را نسبت به درس تاریخ تغییر خواهد داد، علاوه بر آن می‌تواند جنبه‌ی عملگرایی و فایده‌مدارانه‌ی این علم را برجسته سازد. توجه به این پیشنهاد (روش) زمانی ضروری تر به نظر می‌رسد که با نگاهی به کتاب تاریخ معاصر در می‌یابیم، در ابتدای این کتاب، درسی در مورد جایگاه، اهمیت و فواید تاریخ وجود ندارد و توضیحات ارائه شده در درس اول تاریخ ایران و جهان (۱)، نمی‌تواند نگاهی دقیق و صحیح از تاریخ ارائه کند. برای اولین بار دانش آموزان در دوره‌ی پیش‌دانشگاهی مطالبی درباره‌ی «روش تاریخ» می‌خوانند، در حالی که زمینه‌ی

۳. رحمتی، ان شاء الله. چرا باید فیلسوفی کرد؟. اطلاعات حکمت و معرفت. شماره ۱. فروردین ۱۳۸۶. سال دوم.
۴. خیراندیش، عبدالرسول. جایگاه درس تاریخ در شناخت دورنمای گذشته و افق‌های آینده. مجله‌ی رشد تاریخ. شماره ۷. سال سوم.
۵. افضلان، فریده. مجله‌ی رشد تاریخ. شماره ۲۲. بهار ۸۵.
۶. سخنور، حسین. از فلسفه‌ی تاریخ. کتاب ماه تاریخ و جغرافیا. شماره ۱۰۹. خرداد ۸۶.
۷. کیوان، مهدی. درباره‌ی شیوه‌ی تدریس تاریخ در دوره‌ی متوسطه. مجله‌ی رشد تاریخ. شماره ۲۴.
۸. افضلان، فریده. مجله‌ی رشد تاریخ. دوره‌ی ششم. شماره ۴.

آشنایی با چنین، مباحثی باید از دروسی چون ایران و جهان ۲ و ۱، و حتی قبل از آن (دوره‌ی راهنمایی) ایجاد شود.

بالأخره با چنین دیدگاهی است که می‌توانیم به دانش‌آموزان به صورتی نسبتاً دقیق بفهمانیم که:

۱. تاریخ چیست؟ (ماهیت تاریخ)
۲. تاریخ درباره‌ی چیست؟ (موضوع تاریخ)
۳. تاریخ چگونه عمل می‌کند؟ (روش تاریخ)
۴. ارزش تاریخ در چیست؟ (هدف و غایت تاریخ).

۵. تاریخ به‌عنوان یکی از شاخه‌های دانش، چه ربط و نسبتی با دیگر شاخه‌های دانش دارد؟ [سخنور، ۱۳۸۶: ۲۹] و چنین است که خود توانسته‌ایم به‌عنوان معلم، از اولین شرط معلمی موفق تاریخ برخوردار شویم؛ یعنی «داشتن فکر و نگاه تاریخی» [کیوان، بی تا: ۱۵]. علاوه بر آن در تدریس این درس، یک هدف را در نظر نخواهیم داشت، بلکه «هدف‌های ترکیبی» در آموزش تاریخ مدنظر ما خواهد بود و متناسب با هر مرحله از آموزش، مطابق با توان کودکان و نوجوانان هدفی را در نظر خواهیم گرفت [افضلان، ۱۳۸۴: ۱۲]. بنابراین، چگونگی پرداختن به موضوع تدریس و شیوه‌ی ارائه‌ی آن، متناسب با توانمندی‌ها و گرایش‌های فراگیرندگان خواهد بود.

پی‌نوشت

۱. نگاه کنید به مباحثی با همین عناوین در صفحات آغازین کتاب‌های درسی.

منابع

۱. کتاب معلم (راهنمای تدریس) علوم تجربی چهارم دبستان. تألیف: گروه مؤلفان. چاپ اول. ۱۳۸۱. اداره‌ی کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی.
۲. افضلان، فریده. دانش‌آموزان و تاریخ. مجله‌ی رشد تاریخ. دوره‌ی ششم. شماره ۴. تابستان ۸۴.

